Journal of Rangeland

Print ISSN: 2008-0891
Online ISSN: 2676-5039

Structural modeling the effects of ecotourism based on local community approach (Case study: Baladeh-e-Noor Summer Rangelands)

Karvan Azizi[1], Shafagh Rastgar[*2], Ghodratollah Heydari[3], Zeinab Jafarian[4]

1. MSc in Range Management, Department of Rangeland Management, Faculty of Natural Resources, Sari Agricultural Sciences and Natural Resources University, Sari, Iran.
2. Corresponding author; Assistant Prof., Department of Rangeland Management, Faculty of Natural Resources, Sari Agricultural Sciences and Natural Resources University, Sari, Iran. E-mail: sh.rastgar@sanru.ac.ir.
3. Associate Prof., Department of Rangeland Management, Faculty of Natural Resources, Sari Agricultural Sciences and Natural Resources University, Sari, Iran.
4. Prof., Department of Rangeland Management, Faculty of Natural Resources, Sari Agricultural Sciences and Natural Resources University, Sari, Iran.

Article Info

Article type:
Research Full Paper

Article history:
Received: 13.11.2021
Revised: 11.09.2022
Accepted: 21.09.2022

Keywords:
Environment,
Path way analysis,
Socio-economic,
Improvement,
Mountain rangeland

Abstract

Background: Ecotourism in addition to creating employment and increasing income prevents the outflow of human and material capital from rural areas; which, of course, has positive and negative effects. Then, according many limitations and problems in the study area, including the lack of effective employment opportunities, high unemployment and low incomes, the study of socio-economic effects of ecotourism as the most important dimension of the effects of ecotourism can take an effective step in solving these problems. So, the purpose of this study is to investigate the direct and indirect positive or negative socio-economic and environmental effects of ecotourism on local communities.

Methodology: The study area is a mountainous watershed, called Balade-Nour, located in the Mazandaran Province, Nour city and in 55 kilometers from the main road of Haraz (Amol-Tehran). The summer grazing lands rangelands of this area are based on communally-council ownership. The research method is based on descriptive-analytical method. Survey data is collected from the sample heads of households and the Islamic Council of the villages. The pre-test questionnaire was used and the reliability coefficient (Cronbach's alpha) was calculated. The content validity of the questionnaire was confirmed by consulting professors and experts. The main variables were determined and the final questionnaires were completed by 214 people of local communities and 9 villages by random sampling method. In these questionnaires, various variables were examined, including socio-economic characteristics of the pastoralists, technical characteristics of the rangelands and other related questions affecting the empowerment of local communities using path way analysis method. Path analysis method is commonly used in investigating the direct and indirect effects of independent variables on the dependent variable. In order to investigate the relationships between the latent variables of the research on each other, the structural equation modeling method has been used.

[Downloaded from rangelandsrm.ir on 2024-10-12]

[DOR: 20.1001.1.20080891.1401.16.4.14.2]

Results: The results showed that the highest frequency (49.2%) of stakeholders had 50-75 years old. Most respondents (81.8%) had undergraduate degree (ill educated and illetrate). The lowest frequency (0.5%) belonged to people with master's degree or higher. Independent variables explained about 69% of the total variance of ecotourism effects. The sum of direct and indirect effects of social (0.43) and economic (0.37) indicators were the most influential positive factors on the evaluation of ecotourism effects, respectively. Then, work experience, income, and environmental factors had a negative impact on local communities, respectively. Therefore, the social factor as the most important and influential variable of the structural model of analysis both in terms of quantity and in terms of paths of influence reflects the good feeling of the local community about the arrival of tourists and the formation of social connections between people. In addition, have a good effect on the economic situation of the region, especially solving the problem of seasonal unemployment. Hence the social effects and consequently the positive effects that ecotourism has on the livelihood diversity of local communities is so effective that it increases the participation and social cohesion of individuals to work together for the benefit of ecotourism.

Conclusion: According to the results, social index are the main necessary factor causes empowerment the local communities of the studied region. Improving the quality of life, increasing public awareness of the value of rangelands, increasing familiarity with social rights and interest in ancient cultures and traditions, more village fame, encourage and develop people's cultural and social participation, disseminate and strengthen indigenous and local culture, reduce migration, creating opportunities for rural women to work in side jobs, familiarity of tourists and local people with different types of cultural tourism are operational and scientific solutions to encourage ranchers to provide more participation.

Cite this article: Azizi, K., Sh. Rastgar, Gh. Heydari, Z. Jafarian, 2023. Structural modeling the effects of ecotourism based on local community approach (Case study: Baladeh-e-Noor Summer Rangelands). Journal of Rangeland, 16(4): 860-875.

© The Author(s).
DOR: 20.1001.1.20080891.1401.16.4.14.2
Publisher: Iranian Society for Range Management

[Downloaded from rangelandsrm.ir on 2024-10-12]

[DOR: 20.1001.1.20080891.1401.16.4.14.2]

شاپا چاپی: ۰۸۹۱-۲۰۰۸
شاپا الکترونیکی: ۵۰۳۹-۲۶۷۶

مـــرتـــع

مدل‌سازی ساختاری تبیین اثرات بوم‌گردی مبتنی بر نگرش جامعه محلی (مطالعه موردی: مراتع ییلاقی بلده نور-استان مازندران)

کاروان عزیزی[۱]، شفق رستگار*[۲]، قدرت‌اله حیدری[۳]، زینب جعفریان[۴]

۱. دانش‌آموخته کارشناسی ارشد مرتعداری، گروه مرتعداری، دانشکده منابع طبیعی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی ساری، ساری، ایران.
۲. نویسنده مسئول، استادیار گروه مرتعداری، دانشکده منابع طبیعی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی ساری، ساری، ایران. رایانامه: sh.rastgar@sanru.ac.ir
۳. دانشیار گروه مرتعداری، دانشکده منابع طبیعی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی ساری، ساری، ایران.
۴. استاد گروه مرتعداری، دانشکده منابع طبیعی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی ساری، ساری، ایران.

اطلاعات مقاله

نوع مقاله:
مقاله کامل – پژوهشی

تاریخ دریافت ۱۴۰۰/۰۸/۲۲
تاریخ ویرایش: ۱۴۰۱/۰۶/۲۰
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۶/۳۰

واژه‌های کلیدی:
زیست محیطی،
تحلیل مسیر،
اقتصادی-اجتماعی،
توانمندسازی،
مراتع ییلاقی.

چکیده

سابقه و هدف: بوم‌گردی در مراتع علاوه بر ایجاد اشتغال و افزایش، مانع از خروج سرمایه‌های انسانی و مادی از جوامع محلی می‌گردد که البته با اثرات مثبت و منفی همراه می‌باشد. با توجه به وجود محدودیت‌ها و مشکلات متعدد در منطقه مورد مطالعه از جمله فقدان زمینه‌های اشتغال مؤثر، بالا بودن نرخ بیکاری و پایین بودن درآمدها، بررسی آثار اقتصادی- اجتماعی بوم‌گردی به‌عنوان مهم‌ترین بعد از اثرات بوم‌گردی می‌تواند در رفع این مشکلات گامی مؤثر بردارد. لذا هدف از پژوهش حاضر بررسی اثرات مستقیم و غیرمستقیم مثبت و یا منفی اقتصادی–اجتماعی، زیست محیطی ناشی از بوم‌گردی بر جوامع محلی است.

مواد و روش‌ها: تحقیق حاضر در مراتع ییلاقی بلده نور استان مازندران، شهرستان نور، بخش بلده و ۵۵ کیلومتری جاده اصلی هراز (آمل- تهران) واقع شده است. مراتع منطقه ییلاقی بوده و دارای مالکیت مشاعی-شورایی است. مطالعه حاضر جزء تحقیقات توصیفی-تحلیلی است که با استفاده از داده‌های منتج از پرسشنامه تکمیل شده از سرپرستان خانوار و شورای اسلامی روستاها انجام شده است. به منظور احتساب قابلیت اعتماد (پایایی) پرسشنامه از پرسشنامه پیش‌آزمون و محاسبه ضریب اعتبار (کرونباخ آلفا) استفاده شد. روایی محتوایی پرسشنامه نیز با نظرخواهی از اساتید مرتبط با موضوع تأیید شد و سپس با استفاده از مصاحبه، مشاهده و تکمیل میدانی پرسشنامه‌ها به گردآوری داده‌ها اقدام گردید. متغیرهای اصلی استخراج و پرسشنامه نهایی به روش نمونه‌گیری تصادفی با انتساب متناسب از ۲۱۴ نفر از جوامع محلی ۹ روستای حریم مراتع مورد مطالعه جمع‌آوری شد. در پرسشنامه متغیرهای مختلفی از جمله ویژگی‌های اجتماعی - اقتصادی بهره‌برداران، ویژگی‌های فنی مراتع و دیگر عوامل تأثیرگذار بر توانمندی جوامع محلی با استفاده از روش تحلیل مسیر مدلسازی شود. روش تحلیل مسیر به به منظور بررسی اثرات مستقیم و غیرمستقیم متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته مورد استفاده قرار گرفت. در بررسی چگونگی روابط بین متغیرهای پنهان پژوهش بر یکدیگر، روش مدلسازی معادلات ساختاری به‌کار رفته است.

نتایج: نتایج حاصل از نظرات پاسخگویان نشان داد گروه سنی ۷۵-۵۰ سال دارای بیشترین فراوانی (۴۹/۲ درصد) بوده است. بیشتر افراد پاسخ دهنده دارای تحصیلات زیردیپلم (کم‌سواد و بی‌سواد) بوده و از فراوانی ۸۱/۸ درصد برخوردار بوده است. کمترین فراوانی (۰/۵ درصد) متعلق به افراد دارای فوق لیسانس یا بالاتر بود.

[Downloaded from rangelandsrm.ir on 2024-10-12]
[DOR: 20.1001.1.20080891.1401.16.4.14.2]

متغیرهای مستقل در مجموع قادر به تبیین ۶۹ درصد از واریانس کل اثرات بوم‌گردی بودند. مجموع آثار مستقیم و غیرمستقیم بعد اجتماعی (۰/۴۳) و اقتصادی (۰/۳۷) به ترتیب اثرگذارترین عوامل مثبت بر ارزیابی آثار بوم‌گردی بوده و پس از آن به ترتیب سابقه کار، درآمد و عامل زیست محیطی تأثیر منفی بر جوامع محلی داشتند. لذا عامل اجتماعی به‌عنوان مهم‌ترین و اثرگذارترین متغیر مدل ساختاری تحلیل هم به لحاظ میزان و هم به لحاظ مسیرهای اثرگذاری، بازتابی از احساس خوب جامعه محلی از ورود گردشگران و شکل‌گیری ارتباطات اجتماعی بین افراد است. علاوه بر آن می‌تواند تأثیر خوبی بر وضعیت اقتصادی منطقه به‌ویژه رفع مشکل بیکاری فصلی نیز داشته باشد. از این‌رو آثار اجتماعی و متعاقب آن آثار مثبتی که بوم‌گردی بر تنوع معیشتی جوامع محلی دارد، به اندازه‌ای تأثیرگذار است که موجب افزایش مشارکت و انسجام اجتماعی افراد برای همکاری در کسب منافع بوم‌گردی می‌گردد.

نتیجه‌گیری: با توجه به نتایج تحقیق، عامل اجتماعی بیشترین اثرگذاری را در توانمندی جامعه محلی داشت. لذا به منظور توانمندسازی هر چه بیشتر جوامع محلی منطقه بلده نور، لازم است حمایت و پشتیبانی جامعه محلی را با تقویت مولفه‌هایی همچون بهبود کیفیت زندگی، آگاهی مردم نسبت به ارزش مراتع، آشنایی با حقوق اجتماعی، علاقمندی مردم به فرهنگ و سنت‌های قدیمی، شهرت بیشتر روستا، تشویق و توسعه مشارکت فرهنگی و اجتماعی مردم، کمک به حفظ، نشر و تقویت فرهنگ بومی و محلی، کاهش مهاجرت، ایجاد فرصت اشتغال برای زنان روستایی، آشنایی گردشگران و افراد محلی با انواع گردشگری، تمایل روستاییان به مشارکت بیشتر را فراهم نمود.

استناد: عزیزی، ک.، ش. رستگار، ق. حیدری، ز. جعفریان، ۱۴۰۱. مدلسازی ساختاری تبیین اثرات بوم گردی مبتنی بر نگرش جامعه محلی (مطالعه موردی: مراتع ییلاقی بلده نور-استان مازندران). مرتع، ۱۶(۴): ۸۶۰-۸۷۵.

DOR: 20.1001.1.20080891.1401.16.4.14.2

© نویسندگان

ناشر: انجمن علمی مرتعداری ایران

[Downloaded from rangelandsrm.ir on 2024-10-12]

[DOR: 20.1001.1.20080891.1401.16.4.14.2]

مقدمه

یکی از بهره‌برداری‌های فرعی از مراتع، استفاده از آن جهت اکوتوریسم (بوم‌گردی) است. بنابر آخرین تعریف ارائه شده توسط جامعه بین المللی (۲۰۰۵) بوم‌گردی یا اکوتوریسم سفری است مسئولانه به جاذبه‌های طبیعی برای لذت بردن، ادراک و قدرطبیعت را دانستن، به طوری که حافظ زیست‌بوم بوده، سبب پایداری کیفیت زندگی مردم منطقه شده، شامل آموزش بوده و در آن گردشگر در فعالیت‌های سودآور اقتصادی مردم محلی مشارکت داشته باشد (۳۰). در مقایسه بر اساس تعریف سازمان جهانی توریسم، گردشگری یا معادل دقیق و درست انگلیسی آن توریسم (Tourism)، به کلیه فعالیت‌های افرادی اطلاق می‌شود که به مکان‌هایی خارج از محیط عادی خود به‌منظور گذراندن ایام فراغت، انجام کار و سایر هدف‌ها، برای مدت کمتر از یک سال می‌روند (۳۰). از این‌رو بوم‌گردی بخش مهم اکوسیستم‌ها بوده و متعهد به حفظ حریم آن‌هاست و در مقایسه با توریسم (گردشگری) بر کمترین اثر بر محیط‌زیست، کمترین اثر بر فرهنگ‌های بومی، احترام به افراد محلی، مزایای اقتصادی مطلوب برای مردم میزبان و رضایتمندی گردشگران تاکید دارد (۱۴). در واقع اکوتوریسم، ارزشمندترین شاخۀ گردشگری است که قصد دارد به شیوۀ خردمندانه‌ای با کمترین اثر منفی بر طبیعت و فرهنگ منطقه، بیشترین فایده را برای آن داشته باشد و نقش چشم‌گیری در توسعۀ جوامع محلی و مشارکت آنان در امور گردشگری دارد (۱۲). بوم‌گردی می‌تواند فرصت‌های شغلی جدیدی را برای دامداران فراهم آورد و نقش مؤثری را در روند جلوگیری از تخریب مراتع ایفا کند (۱۳ و ۱۸). به علاوه این صنعت می‌تواند نقش عمده‌ای در توانمندسازی مردم محلّی، توسعه منابع انسانی، تنوع بخشی، رشد اقتصادی و همچنین خلق فرصت‌های شغلی جدید، در ارتباط تنگاتنگ با سایر بخش‌های اقتصادی و اجتماعی داشته باشد (۲۶). مرتع حریم روستا مقدار زمین مرتعی اطراف روستا است که جهت تعلیف دام‌های روستا در نظر گرفته شده می‌شود و مقدار آن به نحوی است که ساکنین بتوانند بدون زحمت و مشکل دام‌های خود را تعلیف کرده به‌صورتی که آسیبی نیز به مرتع وارد نشود و تخریب مرتع را نیز به دنبال نداشته باشد. مراتع حریم روستا در حکم املاک عمومی روستاست و استفاده و بهره‌مندی از آن تحت نظر مدیریت امور اراضی (هیأت ۷ نفره) متعلق به تمامی اهالی روستا است (۱۹ و ۳۱). آثار مثبت آن در بوم‌گردی فرصت‌های شغلی جدیدی را در مناطق روستایی ایجاد می‌کند که به حل مشکل بیکاری، کاهش نرخ مهاجرت روستا به شهرهای بزرگ و انتقال نیروی بیکار بخش کشاورزی و دامداری به سمت بخش‌های خدماتی کمک می‌کند که این امر برای افراد آن مناطق مفید است و باعث رونق نواحی روستایی می‌شود (۹، ۱۱ و ۲۸).

بوم‌گردی در یک منطقه، زمانی توسعه پیدا می‌کند که از جانب جامعه محلی پذیرفته شده باشد (۳۲). در جوامع محلی کوچک و روستایی روند بهبود اقتصادی جامعه از اصلی‌ترین علل نگرش مثبت ساکنین محلی نسبت به توسعه گردشگری است که می‌تواند برای ایجاد اشتغال، افزایش درآمد، بهبود وضعیت اقتصادی و بطور کلی توسعه اقتصاد جامعه روستایی موثر باشد (۲ و ۲۰). از طرف دیگر اقتصاد جامعه محلی مراتع ییلاقی بلده نور از طریق دامپروری تأمین می‌شود و جامعه محلی خواستار بهره‌مندی از منافع بوم‌گردی در مراتع حریم روستا به‌عنوان منبع درآمد کمکی خانوار در روستا می‌باشند؛ زیرا به واسطه بهره‌مندی از پتانسیل بالای طبیعی، این نوع گردشگری در منطقه در حال اجرا است (۸). انجام این پژوهش می‌تواند در واکاوی علّی عوامل اقتصادی-اجتماعی و زیست محیطی مؤثر بر توانمندی جوامع محلی و عواملی که مستقیم و غیرمستقیم بر این عوامل اثر می‌گذارند، بپردازد تا در صورت وجود کاستی، برنامه‌ریزی‌هایی جهت رفع نواقص انجام پذیرد. مراتع ییلاقی بلده نور با بهره‌مندی از جاذبه‌های گوناگون طبیعی، فرهنگی و تاریخی در منطقه البرز مرکزی واقع شده که دارای استعدادهای فراوان در توسعه گردشگری مانند آبشار گلرد، غار پیر بابا، رودخانه هراز، قلعه پولاد، عمارت خان بابا خان، خانه نیما یوشیج، گیاهان دارویی است و در محدوده مراتع حریم روستاهای منتخب می‌باشند. در عین حال بوم‌گردی در این نوع از مراتع حریم روستاها دارای آثار مثبت و منفی زیادی نیز است (۷). درتحقیقی در مورد نقش اکوتوریسم در توسعه اجتماعی و اقتصادی محلی در جنوب آفریقا به این نتیجه رسیدند که گردشگری نقش مهمی را در توسعه اجتماعی و اقتصادی

[Downloaded from rangelandsrm.ir on 2024-10-12]

[DOR: 20.1001.1.20080891.1401.16.4.14.2]

محلی در زمینه آموزش، مهارت‌های ایجاد اشتغال و پروژه‌های توسعه‌ای ایفا کرده است (۲۹). در مطالعه‌ای دیگر در خصوص ارزیابی نگرش جامعه میزبان به توسعه گردشگری در منطقه اورامانات از نگاه مردم محلی مشخص شد که توسعه گردشگری تأثیرات مثبتی بر وضعیت اقتصادی ساکنین روستا داشته است، اما پیامدهای آن در زمینه‌های محیطی و اجتماعی، منفی ارزیابی شده است (۱۰). سخیله بنگاماندلا (۲۰۱۵) در بررسی اثرات اقتصادی-اجتماعی بوم گردی در جوامع محلی نومپوندو و هیپ و مصاحبه با ۱۳۰ خانوار با روش نمونه‌گیری سیستماتیک به این نتیجه رسیدند که جامعه محلی از اثرات مثبت بوم گردی بهره‌مند شده است (۲۳). صیده و اشراقی سامانی (۲۰۱۶) با بررسی نقش گردشگری بر توسعه روستایی شهرستان ایلام نشان داد که از بین اثرات اجتماعی-اقتصادی، فرهنگی-آموزشی، زیست محیطی و زیرساختی مؤثر بر توسعه روستایی، اثرات اجتماعی_اقتصادی مهم‌ترین تأثیر را بر گردشگری در توسعه روستایی منطقه مورد بررسی بوده است (۲۶). بوم‌گردی در منطقه حفاظت شده گوریشانکار (Gaurishankar) هند را با شاخص‌های منبع درآمد، رضایت و ادراک مردم محلی مورد مطالعه قرار دادند. نتایج نشان داد که گردشگری به‌عنوان منبع حیاتی درآمد مردم محلی همراه با دیگر منابع درآمد شناخته شده است و مردم محلی راضی به بوم‌گردی در منطقه هستند (۲۷).

آثار منفی بوم‌گردی در صورت عدم برنامه‌ریزی درست شامل آلودگی آب و هوا، مشکل دفع مواد زاید، آسیب رساندن به گیاهان و خسارت به مکان‌های طبیعی و تاریخی به دلیل استفاده بیش از حد ظاهر می‌شود (۵). بسیاری از موارد روستاها مورد هجوم بازدیدکنندگانی قرار می‌گیرد که دارای ارزش‌های فرهنگی متفاوتی هستند و همین امر موجب از هم گسیختگی فرهنگ روستا می‌شود و کشاورزی اولویت خود را از دست می‌دهد (۶). در تحقیقی دیگر آثار منفی اقتصادی-اجتماعی بوم‌گردی در توسعه جوامع محلی، بهره‌برداری بیش از ظرفیت محیط، ورود واسطه‌ها و زمین‌خواران برای کسب منافع و از مسائل اجتماعی-فرهنگی، تراکم جمعیت، فصلی بودن فعالیت‌ها، نامناسب بودن فرهنگ‌های بومی، تضاد بر سر دسترسی و استفاده از منابع و دسترسی نامناسب نام برده شد (۲۰). آنوپ و همکاران (۲۰۱۵) در تحقیقی پیرامون تأثیر بوم‌گردی بر مردم محلی و محیط زیست در قلگان و گلاقات نپال، به این نتیجه رسیدند که توسعه بوم‌گردی در منطقه باعث بهبود معیشت جوامع محلی شده است (۴). انصاری و همکاران (۲۰۱۹) با بررسی اثر توسعه گردشگری عشایری بر شاخص‌های معیشت پایدار مرتعداران در مناطق عشایری لار در البرز مرکزی به این نتیجه رسیدند که از دیدگاه کارشناسان، سرمایه طبیعی و اکولوژیکی و از دیدگاه بهره‌برداران، سرمایه اقتصادی بیشترین تأثیرپذیری را از توسعه گردشگری عشایر به خود اختصاص داده است (۳). نتایج تحقیق کی سی و همکاران (۲۰۲۱) نیز نشان داد اکوتوریسم در توانمندسازی زنان، حمایت نهادی، زیرساخت‌های توسعه و فرهنگ محلی، افزایش اشتغال در گردشگری و تأمین معیشت جامعه محلی تأثیرگذار بوده است و در مقابل باعث افزایش قیمت کالاهای اساسی و احتمال بروز مشکلات مدیریت پسماند شده است (۱۵). مرور مطالعات انجام شده نشان می‌دهد، بوم‌گردی به‌عنوان یکی از انواع گردشگری در اغلب کشورها و از جمله کشور ما نه تنها موجب ایجاد اشتغال و افزایش درآمد شده، بلکه مانع از خروج سرمایه‌های انسانی و مادی از نواحی روستایی و کاهش مهاجرت‌های روستا به شهر شده است که البته با اثرات مثبت و منفی ناشی از مدیریت غیرکارا و عدم استفاده بهینه از علوم، تکنولوژی، پتانسیل‌ها و منابع انسانی است (۲۲). با توجه به وجود محدودیت‌ها و مشکلات متعدد در منطقه مورد مطالعه از جمله فقدان زمینه‌های اشتغال مؤثر، بالا بودن نرخ بیکاری و پایین بودن درآمدها با توجه به عدم وجود تنوع درآمدی، بررسی آثار اقتصادی- اجتماعی بوم‌گردی به‌عنوان مهم‌ترین بعد از اثرات بوم‌گردی می‌تواند در رفع این مشکلات گامی مؤثر بردارد. لذا با توجه به آنکه مطالعات زیادی در عرصه مراتع که پتانسیل زیادی در زمینه کارکرد بوم‌گردی دارند صورت نگرفته است؛ پژوهش حاضر سعی بر آن دارد به این مسئله مهم پاسخ دهد که اثرات مستقیم و غیرمستقیم مثبت و یا منفی اقتصادی–اجتماعی، زیست محیطی ناشی از بوم‌گردی بر توانمندسازی جوامع محلی کدامند؟

[Downloaded from rangelandsrm.ir on 2024-10-12]

[DOR: 20.1001.1.20080891.1401.16.4.14.2]

مواد و روش

منطقه مورد مطالعه

از نظر تقسیمات سیاسی، مراتع ییلاقی بلده نور استان مازندران درمحدوده سیاسی شهرستان نور، بخش بلده و جنوب غربی آمل واقع شد و مهم‌ترین مرکز جمعیتی آن بلده می‌باشد که در محدوده جغرافیایی ″۱۳ ′۲۶ °۵۱ تا ″۲۱ ′۱۸ °۵۱ طول شرقی و ″۵۸ ′۰۰ °۳۶ تا ″۳۶ ′۱۶ °۳۶ عرض شمالی قرار گرفته است. از جاده اصلی هراز (آمل- تهران) ۵۵ کیلومتر فاصله دارد. این منطقه کاملاً کوهستانی بوده، بخشی از جبهه جنوبی البرز شمالی و جبهه شمالی البرز مرکزی را شامل می‌گردد. واحدهای تپه‌ماهور، دشت‌دامنه‌ای، مخروط‌افکنه و به‌صورت نوارهای باریک در نواحی تقریباً پست و یا در طول رودخانه کشیده شده است. حداقل ارتفاع منطقه مورد بررسی ۷۲۱ متر در ناحیه رزن و حداکثر ۴۳۳۳ متر در ارتفاعات آزاد کوه است (۷).

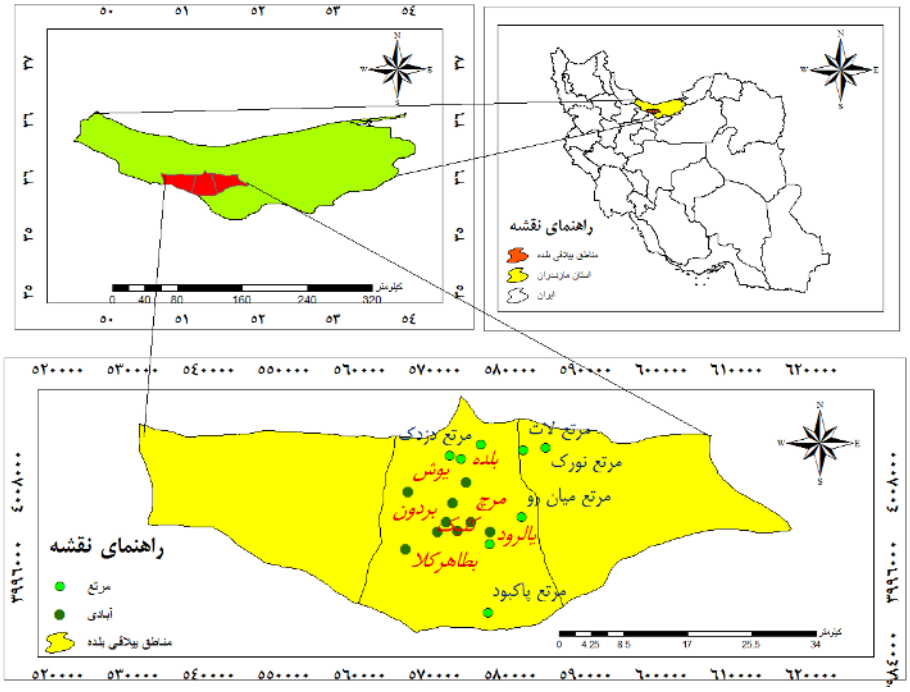

شکل ۱: موقعیت منطقه مورد مطالعه در شهرستان نور و استان مازندران

روش بررسی

تحقیق حاضر از نظر هدف کاربردی و از نظر روش توصیفی-تحلیلی است. اطلاعات مورد نیاز پژوهش با استفاده از روش منابع اسنادی به منظور تدوین مساله تحقیق، مبانی نظری و پیشینه تحقیق بدست آمده است. مطالعات میدانی جهت تعیین اثرات اقتصادی-اجتماعی بوم‌گردی در مراتع ییلاقی بلده نور با استفاده از مشاهده و ابزارهای مصاحبه و پرسشنامه به انجام رسید. در این پژوهش برای تعیین مبانی نظری و پیشینه تحقیق از شیوه کتابخانه‌ای استفاده شده است. وضعیت طرح‌های مرتعداری موجود در سطح کل حوضه مورد مطالعه، تعداد واحد دامی و ممیزی مراتع در جدول (۲) آمده است.

[Downloaded from rangelandsrm.ir on 2024-10-12]

[DOR: 20.1001.1.20080891.1401.16.4.14.2]

جدول ۲: مشخصه‌های مراتع موجود در سطح کل حوضه

وضعیت ممیزی مراتع	واحد دامی (راس)		طرح مرتعداری					تعداد بهره بردار	نوع مالکیت	مساحت کل (هزار هکتار)
	موجود	مجاز	مصوب	ممیزی شده	واگذار شده	تهیه شده				
	۲۲۰۰۰۰	۱۶۰۰۰۰	۱۵۴	۲۳۵	۱۲۴	۱۶۰		۲۱۰۰	مشاعی-شورایی	۱۱۰

جامعه آماری تحقیق شامل ساکنان بومی روستاهای حریم مراتع بلده نور است که مشتمل بر ۲۴۰ سامان عرفی مرتعی و حدود ۴۰ روستا می باشد. اما با توجه به مشاهدات میدانی و نیز لحاظ کردن مولفه‌هایی مانند منابع و جاذبه‌های گردشگری روستایی، وضعیت گردشگرپذیری روستاها و نظر مردم محلی و دهیاران و شوراها ۹ روستا جهت انجام مطالعات انتخاب شد. روستاهای مورد مطالعه عبارتند از روستاهای بلده، بردون، کلیک، بطاهرکلا، کمرود، یالرود، سراسب، یوش، مرچ که شامل ۸۳۸ خانوار و ۲۱۳۳ نفر جمعیت می‌باشند. جدول (۲) مشخصات روستاهای مورد مطالعه و جاذبه‌های گردشگری مراتع حریم را نشان می‌دهد. پس از انتخاب روستاهای نمونه، حجم نمونه با استفاده از روش نمونه‌گیری کوکران، تعداد ۲۱۴ نفر به‌دست آمده است.

جدول ۲: مشخصات روستاهای مورد مطالعه و جاذبه‌های طبیعی گردشگری مراتع حریم

مراتع حریم روستا	موقعیت جغرافیایی	تعداد خانوار (۱۳۹۵)	تعداد جمعیت (۱۳۹۵)	جاذبه طبیعی
بلده	″۳۶°۱۱′۵۹ شمالی و ″۵۱°۴۸′۲۲ شرقی	۳۵۳	۹۷۰	چشمه نبات چشمه، غار پیربابا، قلعه پولاد، عمارت خان بابا خان
بردون	″32′۳۶°۰۸ شمالی و ″۵۱°۴۶′۰۴ شرقی	۷۳	۲۰۷	آبشار گلرد، چشمه خوش رود
کلیک	″۱۰°۳۶′۲۵ شمالی و ″۵۱°۴۷′۲۷ شرقی	۳۶	۸۶	چشمه سرچشمه، غار تاجری، رودخانه کمرود و مچ رود
بطاهرکلا	″۰۷°۳۶′۱۹ شمالی و ″۵۱°۴۳′۰۶ شرقی	۱۰۲	۲۷۸	چشمه علی، کوه قبله‌نما، رودخانه چاگ، گیاهان دارویی (بابونه، گلپر، گزنه، اویشن)
کمرود	″۰۹°۳۶′۰۶ شمالی و″۵۱°۴۶′۴۶ شرقی	۵۴	۱۲۳	چشمه خشار و میشار، غار وازی چال، رودخانه خوش‌رود و سراسب، گنبد قدیمی طایفه اسطتداران مازندران
یالرود	″۰۸°۳۶′۲۵ شمالی و ″۵۱°۵۰′۳۷ شرقی	۷۲	۱۷۱	آبشارسریک، چشمه لاروسر، کوه کشک، رودخانه هراز
سراسب	″۰۸°۳۶′۲۱ شمالی و″۵۱°۴۷′۴۴ شرقی	۴۰	۱۳۴	چشمه لاشخونی، کوه ماه، غار افریکا، رودخانه سراسب، و گیاهان دارویی (آویشن، چای کوهی، گلپر، گزنه)
یوش	″۱۱°۳۶′۲۴ شمالی و″۵۱°۴۳′۱۹ شرقی	۶۹	۱۶۷	چشمه گل بن، کوه قبله‌نما، رودخانه اوزرود، گنبد کیا سلطان
مرچ	″۰۹°۳۶′۰۶ شمالی و″۵۱°۴۸′۵۸ شرقی	۳۹	۹۷	آبشار و کوه سرخ سنگ، چشمه شاسپول، غار جن‌کلی
جمع		۸۳۸	۲۲۳۳	

منبع: سالنامه آماری سال ۱۳۹۵

تحقیق حاضر بر اساس تحلیل مسیر انجام شد. روش تحلیل مسیر به طور معمول در تحقیقات اکتشافی و آزمون نظریه‌های ثانویه به منظور بررسی اثرات مستقیم و غیرمستقیم متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته مورد استفاده قرار می‌گیرد و یکی از چندین آزمون آماری است که به‌عنوان مدل معادله‌های ساختاری شناخته شده است و امکان آزمون روابط علی بین دو یا چند متغیر را فراهم می‌کند و ممکن است به صورت مستقل، پنهان یا آشکار و یا هر دو در یک معادله خطی به‌کار روند (۱۶). این روش مشخص می‌کند که هر متغیر مستقل تا چه حد بر متغیر وابسته اثر دارد؛ به عبارت دیگر تحلیل مسیر علاوه بر بررسی آثار مستقیم متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته، آثار غیرمستقیم این متغیرها را نیز مدنظر قرار می‌دهد و روابط بین متغیرها را مطابق با واقعیت‌های موجود در تحلیل وارد می‌کند (۱۶).

داده‌ها، ابزار تحقیق و متغیرهای پژوهش

پس از مطالعه کتابخانه‌ای، پرسشنامه‌هایی جهت انتخاب افراد به‌عنوان ابزار تحقیق، تهیه و به منظور محاسبه انسجام درونی ابزار تحقیق از روش آماره آلفای کرونباخ استفاده شد. روایی محتوایی پرسشنامه نیز با نظرخواهی از اساتید مرتبط با موضوع تأیید شد و سپس با استفاده از مصاحبه، مشاهده و تکمیل میدانی پرسشنامه‌ها به گردآوری داده‌ها اقدام گردید (۱۶). آلفای کرونباخ با استفاده از نرم‌افزار SPSS مسنخه ۲۱ برای شاخص‌های اقتصادی، اجتماعی، محیط زیستی و توانمندی جوامع محلی به‌ترتیب

[Downloaded from rangelandsrm.ir on 2024-10-12]

[DOR: 20.1001.1.20080891.1401.16.4.14.2]

۰/۸۲۷، ۰/۸۵۷، ۰/۷۱۰ و ۰/۷۳۲ محاسبه گردید. متغیر وابسته در پژوهش حاضر توانمندسازی جوامع محلی در اثر فعالیت بوم‌گردی در مراتع ییلاقی بلده نور است. ۱۰ گویه (سنجه) برای سنجش این متغیر در نظر گرفته شد که شامل میزان آشنایی جوامع محلی با مفهوم بوم‌گردی یا طبیعت‌گردی، میزان آشنایی با جاذبه‌ها و قابلیت‌های طبیعی بوم‌گردی مراتع ییلاقی بلده (چشم‌اندازهای طبیعی، چشمه، آبشار، آب و هوای منطقه، جاذبه‌های تاریخی)، توانایی جوامع محلی در راهنمایی بوم‌گردان برای انتخاب مکان‌های مناسب گردشگری با توجه به قابلیت‌های طبیعی منطقه، میزان آگاهی از اهمیت و فواید اقتصادی-اجتماعی بوم‌گردی، میزان مشارکت جامعه محلی در جذب گردشگر، میزان خلاقیت و ابتکار در جذب گردشگر (پختن غذاهای محلی، ایجاد اقامت گاه‌های گردشگری)، تشویق بوم‌گردان و گردشگران در احترام به فرهنگ و حقوق بومیان منطقه، وجود راهنمای محلی گردشگری، وضعیت زیرساخت‌های طبیعت‌گردی در منطقه (امکانات رفاهی و بهداشتی روستاها و مراتع حریم) و وجود امنیت و آرامش در مراتع ییلاقی بلده است (۷). متغیرهای مستقل پرسشنامه نیز شامل ویژگی‌های فردی (میزان سن، سابقه کار، وضعیت تاهل و ...)، عوامل اقتصادی با سوالاتی همچون (آیا بوم گردی باعث ایجاد فرصت های شغلی در منطقه شده است؟)، اجتماعی (آیا بوم گردی باعث افزایش آگاهی مردم نسبت به ارزش منابع طبیعی شده است؟) و زیست محیطی (آیا بوم گردی باعث تخریب مناظر و چشم‌انداز مراتع حریم روستا با زباله‌های گردشگری شده است؟) می باشد (جدول ۳) (۲۰، ۲۱، ۲۳، ۲۴ و ۲۶).

جدول ۳: شاخص های اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی مورد مطالعه

شاخص	گویه (سنجه)
فردی	سن، سابقه کار، وضعیت تاهل، جنسیت، میزان تحصیلات، شغل اصلی، شغل فرعی، میزان درآمد از شغل اصلی، میزان درآمداز شغل‌های فرعی می‌باشد.
اقتصادی	ایجاد فرصت‌های شغلی جدید در منطقه غیر از کشاورزی و دامداری، افزایش هزینه زندگی، افزایش سطح درآمد و پس انداز، افزایش قیمت زمین خانه-های روستایی به دلیل تقاضا، جذب بیشتر منابع مالی و بودجه‌های‌دولتی، توسعه بازارهای محلی بر اقتصاد، افزایش سرمایه گذاری در فعالیت‌های کشاورزی، احیا و حفاظت از مراتع و حمایت از دامداری، بهبود خدمات و امکانات زیربنایی، ایجاد ثبات و امنیت شغلی، افزایش تقاضا برای محصولات محلی (عسل، ماست، شیر)، تقویت فعالیت اقتصادی زنان همپای مردان، تنوع‌بخشی به منابع درآمدی ساکنان منطقه، گسترش مشاغل خدماتی، بهبود بسته‌بندی تولیدات روستایی، افزایش اشتغال فصلی روستاییان، بهبود وضعیت راه‌های ارتباطی، افزایش قیمت‌های کاذب در اجاره، تاثیر زیر ساخت‌ها و اصلاحات زیربنایی) می‌باشد.
اجتماعی	بهبود کیفیت زندگی، افزایش آگاهی مردم نسبت به ارزش ثروت طبیعی، رعایت قانون و حقوق یکدیگر و آشنایی با حقوق اجتماعی، افزایش علاقمندی مردم به فرهنگ و سنت‌های قدیمی، شهرت بیشتر روستا، تشویق و توسعه مشارکت فرهنگی و اجتماعی مردم، کمک به حفظ، نشر و تقویت فرهنگ بومی و محلی، کاهش مهاجرت، فرصت برای زنان روستایی برای فعالیت در شغل‌های جانبی، رضایت از نرخ کرایه و حمل و نقل درون منطقه‌ای، حفاظت منابع طبیعی، ایجاد مراکز مراقبت‌های بهداشتی، آشنایی گردشگران و افراد محلی از انواع گردشگری، تمایل روستاییان به مشارکت در فرآیند توسعه گردشگری، بهبود سطح آموزش وآگاهی ازطریق رفت و آمد گردشگران، بهبود روحیه مهمان نوازی در بین مردم، آشنایی روستاییان با نحوه برخورد با گردشگران، تغییر سبک زندگی بدلیل مراوده با گردشگران و مقایسه زندگی خود با آن‌ها بدون دلایل منطقی، بافت سنتی منطقه، تغیر اداب و رسوم و فرهنگ بومی محلی، آسیب مناظر طبیعی و تاریخی، بروز و شیوع انواع بیماری‌ها، افزایش انواع آلودگی‌ها) می‌باشد.
زیست محیطی	تخریب مناظر و چشم‌انداز مراتع حریم روستا با زباله‌های گردشگری، افزایش آلودگی صوتی و نابهنجار درمراتع حریم روستا، تخریب محیط زیست با افزایش تردد گردشگران، بوم‌گردی در افزایش فضاهای تفریحی و گردشگری روستا، بروز و شیوع انواع بیماری‌ها، از بین رفتن گونه‌های گیاهی و جانوری منطقه می‌باشد

پس از آنکه ضرایب مسیر برای کلیه مسیرهای تفکیکی به دست آمد، اثرات مستقیم و غیرمستقیم متغیرهای مستقل را بر متغیر وابسته اصلی محاسبه شد. پس از بدست آمدن ضرایب بتا، می‌توان تأثیرات مستقیم و غیرمستقیم (مجموع اثرات) هر یک از متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته را محاسبه کرد. از آنجا که در نمودار تحلیل مسیر از ضرایب بتا استفاده می‌شود و این ضرایب هم به صورت استاندارد شده هستند؛ بنابراین، می‌توان اثر متغیرهای مختلف را با همدیگر مقایسه کرد و مؤثرترین آنها را تعیین نمود. برای محاسبه اثرات غیرمستقیم، ضرایب بتای هر مسیر تا رسیدن به متغیر وابسته در هم ضرب شدند. از آنجا که هر متغیری ممکن است از طریق مسیرهای متعدد بر متغیر وابسته تأثیر بگذارد، بنابراین برای محاسبه کل اثرات غیرمستقیم یک متغیر بر متغیر دیگر، اثرات

[Downloaded from rangelandsrm.ir on 2024-10-12]

[DOR: 20.1001.1.20080891.1401.16.4.14.2]

مسیرهای غیرمستقیم آن دو متغیر با همدیگر جمع شد. برای بدست آوردن اثرات علّی کل، اثرات مستقیم و غیرمستقیم با همدیگر جمع گردید. به این ترتیب ترکیب روش های فوق به مدل تحلیلی-مفهومی مطابق شکل (۳) منجر شد.

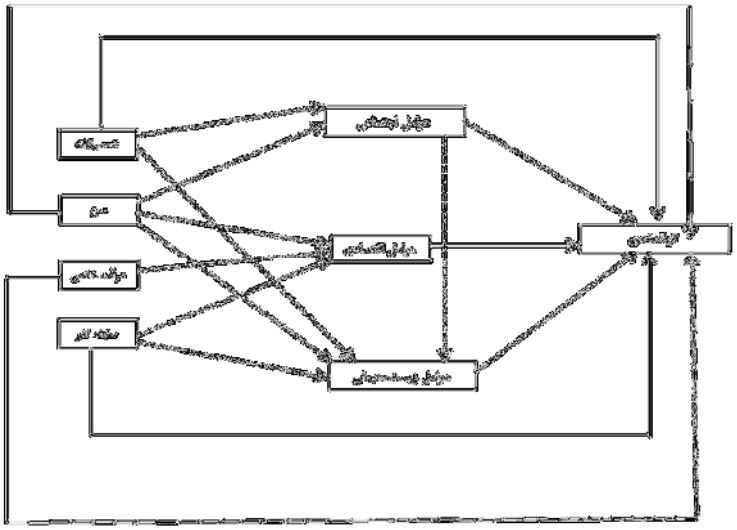

شکل ۳: مدل تحلیلی-مفهومی مطالعه

نتایج

نتایج حاصل از نظرات پاسخگویان نشان داد گروه سنی ۷۵-۵۰ سال دارای بیشترین فراوانی (۴۹/۲ درصد) بوده است. جوان‌ترین فرد ۲۵ سال و مسن‌ترین آن‌ها ۸۴ سال سن داشته است. اکثر افراد پاسخ‌دهنده متاهل (۱۸۹ نفر) از بیشترین فراوانی (۸۸/۳ درصد) بوده است. بیشتر افراد پاسخ‌دهنده مرد بودند و درصد فراوانی آنها ۸۷/۹ درصد بوده است. بیشتر افراد پاسخ‌دهنده دارای تحصیلات زیردیپلم بوده و از فراوانی ۴۶/۳ درصد برخوردار بوده است. کمترین فراوانی (۰/۵ درصد) متعلق به افرادی است که دارای فوق لیسانس یا بالاتر بودند. ۱۸۸ نفر از پاسخگویان (۸۷/۹ درصد) مرد بودند. از بین پاسخ دهندگان ۱۷۵ نفر (۸۱/۸ درصد) کم سواد و بی‌سواد بودند. بیشترین درآمد ماهیانه افراد (۱۰۲ نفر) از محل دامداری به‌عنوان شغل اصلی بین ۱۵۰-۱۰ میلیون ریال و تنها ۷ نفر از جامعه نمونه‌برداری درآمدی بین ۳-۲ میلیون تومان برخوردار هستند.

[Downloaded from rangelandsrm.ir on 2024-10-12]

[DOR: 20.1001.1.20080891.1401.16.4.14.2]

جدول ۴: مشخصات فردی و گروهی پاسخگویان

متغیر	طبقه	واحد	فراوانی (نفر)	درصد فروانی نسبی
سن	کمتر از ۲۵	سال	۱	۰/۵
	۲۵-۵۰	سال	۱۰۱	۴۶/۷
	۵۰-۷۵	سال	۱۰۵	۴۹/۲
	بیشتر از۷۵	سال	۷	۳/۶
جنس	مرد	نفر	۱۸۸	۸۷/۹
	زن	نفر	۲۶	۱۱/۱
تحصیلات	فوق لیسانس و بالاتر	سال	۱	۰/۴۶
	لیسانس	سال	۱۱	۵/۱
	فوق دیپلم	سال	۲	۰/۹۴
	دیپلم	سال	۲۵	۱۱/۷
	کم سواد و بی‌سواد	سال	۱۷۵	۸۱/۸
سابقه کار	کمتر از ۵	سال	۱۱	۵/۱
	۵-۱۰	سال	۲۴	۱۱/۲
	۱۰-۲۰	سال	۵۵	۲۵/۷
	بیشتر از۲۰	سال	۱۲۴	۵۹/۷
درآمد	<۱	میلیون تومان	۴۵	۲۱
	۱ -۱/۵	میلیون تومان	۱۰۲	۴۷/۷
	۱/۵-۲	میلیون تومان	۶۰	۲۸
	۲-۳	میلیون تومان	۷	۳/۳

منبع: یافته‌های تحقیق

برای انجام رگرسیون ابتدا با استفاده از آزمون هم‌خطی، میزان هم‌خط بودن متغیرهای مستقل مورد نظر برای وارد کردن در معادله رگرسیون مورد بررسی قرار گرفت. برای این منظور، آماره‌های تولرانس[1] (خطای مجاز) و عامل تورم واریانس (VIF) مورد بررسی قرار گرفت. مطابق نتایج مندرج در جدول مقدار خطای مجاز متغیرهای مستقل مذکور نزدیک به یک و مقدار مناسبی بود. همچنین، شاخص خطای مجاز هم کمتر از ۱۰ و در حد مناسب و قابل قبولی بود (جدول ۵).

جدول ۵: آزمون هم‌خطی متغیرهای مستقل مورد نظر برای انجام تحلیل رگرسیون

متغیر	خطای مجاز	(تورم واریانس)
عوامل اقتصادی	۰/۲۱۹	۴/۵۶
عوامل اجتماعی	۰/۲۳۹	۴/۱۸
عوامل زیست محیطی	۰/۴۹۴	۲/۰۲
سن	۰/۳۶۳	۲/۷۵
تحصیلات	۰/۶۴۳	۱/۵۵
سابقه‌کار	۰/۳۶۹	۲/۷۰
درآمد	۰/۹۳۳	۱/۰۷

منبع: یافته‌های تحقیق

[1] . تولرانس یک متغیر میزانی است که آن متغیر را از سایر متغیرهای مستقل دیگر نمی توان پیش بینی نمود (tolerance).

[Downloaded from rangelandsrm.ir on 2024-10-12]

[DOR: 20.1001.1.20080891.1401.16.4.14.2]

مدلسازی ساختاری تبیین اثرات بوم گردی به کمک تحلیل مسیر

نتایج جدول (۶) نشان می‌دهد از ۷ متغیر وارد شده در مدل، متغیرهای عوامل زیست‌محیطی، سن، میزان تحصیلات وارد معادله رگرسیونی نشدند و ۴ متغیر مؤثر و تأثیرگذار (عوامل اقتصادی، عوامل اجتماعی، سابقه کار، درآمد) طی ۴ مرحله به مدل نهایی راه یافتند. این ۴ متغیر در مجموع ۶۹ درصد از واریانس اثرات بوم‌گردی را تبیین کردند. نتایج به‌دست آمده از جدول نشان می‌دهد که عوامل اجتماعی به‌عنوان اولین عامل مؤثر وارد معادله شده است و ضریب تعیین (R^2) آن ۰/۶۳ محاسبه گردید. گام دوم تأثیر عوامل اقتصادی به‌عنوان دومین متغیر وارد معادله شد که ضریب تعیین این دو عامل با هم ۰/۶۷ محاسبه شد. در گام سوم متغیر سابقه‌کار وارده معادله شد و ضریب تعیین را به ۰/۶۸ رسانده است. به طور کلی نتایج نشان می‌دهد این ۳ متغیر در مجموع ۶۹ درصد از اثرات بوم‌گردی را مشخص می‌نمایند (جدول ۶).

جدول ۶: سهم هر یک از اثرات بوم گردی به روش گام به گام

ورود متغیرها به معادله	متغیرهای وارد شده به مدل	R	R^2	F	Sig	علامت متغیر در مدل
گام اول	عوامل اجتماعی	۰/۷۹۵	۰/۶۳۱	۳۶۳/۰۴	<۰/۰۰۱	۱X
گام دوم	عوامل اقتصادی	۰/۸۲۱	۰/۶۷۳	۲۱۷/۴۳	<۰/۰۰۱	۲X
گام سوم	سابقه‌کار	۰/۸۲۵	۰/۶۸۱	۱۴۹/۱۰	<۰/۰۰۱	۳X
گام چهارم	درآمد	۰/۸۳۱	۰/۶۹۰	۱۱۶/۱۹	<۰/۰۰۱	۴X

منبع: یافته‌های تحقیق

بر اساس نقش و سهم هر یک از متغیرها میتوان معادله رگرسیون را به رابطه (۱) ارائه داد:

رابطه (۱):

اثرات بوم‌گردی (Y) = ۳/۹۳+۰/۷۹۵(X۱) +۰/۴۰۴ (X۲) -۰/۰۹۸ (X۳)-۰/۰۹۹ (X۴)

معادله رگرسیون نشان می‌دهد که چگونه می‌توان از طریق ضرایب متغیرهای مستقل به پیشگویی متغیر وابسته اقدام کرد. برای تعیین اهمیت نسبی هر یک از متغیرهای مستقل می‌توان از مقادیر استانداردشده بتا استفاده کرد. این آماره نشان می‌دهد که در ازای یک واحد تغییر در متغیر عوامل اجتماعی، به‌میزان ۰/۷۹۵ بر جوامع محلی اثر می‌گذارد. نتایج جدول (۷) نشان می‌دهد که عوامل اجتماعی بیشترین سهم را در تأثیرگذاری بر جوامع محلی دارند. براساس مدل آزمون شدهٔ ضرایب مسیر، خطای استاندارد، سطح معناداری و وضعیت فرضیه از نظر تأیید یا رد برای متغیرهای مدل محاسبه شده در سطح معناداری کمتر از ۰/۰۵ بررسی شده‌اند. به‌منظور تعیین ارتباط بین دو متغیر یا ساختار پنهان از مقادیر بتا (β) استفاده شد. بزرگ بودن مقدار بتا نشان‌دهندهٔ اهمیت و نقش نسبی آن در روابط است.

جدول ۷: ضرایب رگرسیون برای تعیین اهمیت نسبی متغیرها و میزان تأثیر آن‌ها بر جوامع محلی

متغیرهای وارد شده به مدل	ضرایب رگرسیونی (B)	ضرایب رگرسیونی استاندارد (Beta)	خطای استاندارد	t	Sig
مقدار ثابت	۳/۹۳	-	-	-	-
اجتماعی (X۱)	۰/۴۴۹	۰/۷۹۵	۰/۰۲۴	۱۹/۰۵	۰/۰۰۰
اقتصادی (X۲)	۰/۲۵۱	۰/۴۰۴	۰/۰۴۸	۵/۲۰	۰/۰۰۰
سابقه‌کار (X۳)	-۰/۶۲۲	-۰/۰۹۸	۰/۲۸۶	-۲/۱۷	۰/۰۳۱
درآمد (X۴)	-۰/۶۹۴	-۰/۰۹۹	۰/۲۷۷	-۲/۵۰	۰/۰۱۳

منبع: یافته‌های تحقیق

[Downloaded from rangelandsrm.ir on 2024-10-12]

[DOR: 20.1001.1.20080891.1401.16.4.14.2]

مسیریابی علی و برآورد ضرایب مسیر در مدل ساختاری تحلیل

با توجه به نتایج مندرج در جدول (۸) با توجه به ستون اثرات غیرمستقیم که از مجموع مسیرها به‌دست آمده است می‌توان گفت که عوامل اقتصادی و زیست محیطی فاقد اثرگذاری غیر مستقیم می‌باشند. تحصیلات دارای بیشترین و سن از کمترین اثرگذاری منفی برخودار است. با توجه به ستون اثرگذاری مستقیم، تمام متغیرها دارای اثرگذاری مستقیم می‌باشند. عامل اجتماعی و اقتصادی به ترتیب دارای بیشترین اثرگذاری مستقیم و اثرگذاری کل مثبت می‌باشند. متغیرهای سابقه‌کار، تحصیلات و درآمد نیز دارای مجموع اثرات منفی بر جامعه محلی هستند.

جدول ۸: برآورد رگرسیونی (آثار مستقیم) و غیرمستقیم مسیرهای علی در مدل‌های ساختاری تحلیل

ردیف	مقیاس	اثرگذاری مستقیم	اثرگذاری غیرمستقیم	مسیرهای اثرگذاری	مجموع اثرات	اولویت‌بندی
۱	سن	-۰/۰۱۰	-۰/۰۰۸۴	-۰/۰۱۰*۰/۴۴۲ -۰/۰۱۰*۰/۳۷۷ -۰/۰۱۰*۰/۰۲۱	-۰/۰۱۸	۷
۲	تحصیلات	-۰/۰۴۶	-۰/۰۲۱۲	-۰/۰۴۶*۰/۳۷۷ -۰/۰۴۶*۰/۰۲۱	-۰/۰۶۷	۵
۳	درآمد	-۰/۱۰۵	-۰/۰۳۹	-۰/۱۰۵*۰/۳۷۷	-۰/۱۴۴	۳
۴	سابقه‌کار	-۰/۰۸۸	-۰/۰۳۵	-۰/۰۸۸*۰/۳۷۷ -۰/۰۸۸*۰/۰۲۱	-۰/۱۲۳	۴
۵	عوامل اقتصادی	۰/۳۷۷	-	-	۰/۳۷۷	۲
۶	عوامل اجتماعی	۰/۴۴۲	-۰/۰۰۹۲	۰/۴۴۲*۰/۰۲۱	۰/۴۳۲	۱
۷	عوامل زیست محیطی	-۰/۰۲۹	-	-	-۰/۰۲۹	۶

منبع: یافته‌های تحقیق

بحث و نتیجه‌گیری

از میان متغیرهای مختلفی که با مرور مطالعات پیشین برای پیش بینی و تبیین ارزیابی اثرات بوم‌گردی بر جوامع محلی، شناسایی، سنجش و استفاده شدند، سه متغیر عوامل زیست‌محیطی، سن و میزان تحصیلات در رگرسیون گام به گام و در اثر تدوین مدل تحلیلی-مفهومی مطالعه به تحلیل‌ها راه نیافتند. به جز ارزیابی توانمندی افراد از اثرات بوم‌گردی در منطقه به‌عنوان متغیر وابستهٔ اصلی، ۷ متغیر درونی ذکر شده نیز با ایفای نقش دوگانه، علاوه بر آنکه به‌عنوان متغیرهای مستقل به‌صورت مستقیم و غیرمستقیم تأثیر می‌گذارند، در نقش‌های میانهٔ وابسته‌ای، از دیگر متغیرهای درونی نیز تأثیر می‌پذیرند به عبارت دیگر مدل ساختاری حاصل، ترکیت و تلفیقی از چندین مدل مسیر چندمتغیره است.

همانطور که نتایج جدول (۸) نشان می‌دهد عامل اجتماعی در مجموع بیشترین آثار مستقیم و غیرمستقیم (۰/۴۳۲) را در بوم‌گردی دارد. در واقع این شاخص به‌عنوان مهم‌ترین و اثرگذارترین متغیر مدل ساختاری تحلیل هم به لحاظ میزان و هم به لحاظ مسیرهای اثرگذاری، از ۲۰ مؤلفه تخصصی تشکیل شده و به لحاظ اهمیت، در طراحی پرسش‌ها و گویه‌های مربوط، در سطح خانوار سنجیده شده است. این شاخص عمدتاً بازتابی از احساس خوب از ورود گردشگران در جامعه محل سکونت و شکل‌گیری ارتباطات اجتماعی بین افراد است. محمدپور و همکاران (۲۰۱۸) نیز در بررسی عوامل تأثیرگذار بر سطح رضایت جوامع محلی از توسعه گردشگری با استفاده از روش تحلیل مسیر و آزمون مدل مفهومی، به نتیجه مشابه دست یافتند. طبق نتایج تحقیق ایشان عامل اجتماعی بطور مستقیم بر رضایت‌مندی افراد مؤثر بوده است (۱۷). همانطور که انتظار می‌رود این متغیر اساسی علاوه بر تاثیر مستقیم مثبت بر جامعه محلی، بر متغیر درونی عوامل اقتصادی اثر مستقیم مثبت و بر سایر متغیرها اعم از سن، تحصیلات، درآمد، سابقه کار و عوامل زیست محیطی اثر مستقیم منفی دارد. آثار غیرمستقیم آن نیز همگی منفی هستند. نتایج نشان داد متغیر سطح

[Downloaded from rangelandsrm.ir on 2024-10-12]

[DOR: 20.1001.1.20080891.1401.16.4.14.2]

تحصیلات بر توانمندی جوامع محلی رابطه مستقیم و غیرمستقیم منفی دارد. با توجه به این که ۸۱/۸ درصد افراد دارای تحصیلات زیردیپلم (کم‌سواد و بی‌سواد) هستند، پیشنهاد می‌شود با برگزاری کلاس‌های ترویجی-آموزشی سطح آگاهی و سواد بهره برداران منطقه را جهت تأثیرگذاری بیشتر و مثبت بوم‌گردی بر جوامع محلی افزایش داد که نتایج این بخش با نتایج کی سی و همکاران (۲۰۱۵) مغایرت داشت (۱۴). یکی دیگر از متغیرهایی که بر توانمندی به‌صورت مستقیم و غیرمستقیم اثر منفی داشت میزان درآمد بود. بنظر می‌رسد با توجه به آنکه بیشترین تأثیرگذاری این متغیر به‌صورت مستقیم است و حدود نیمی از بهره‌برداران (۴۷/۷ درصد) از محل دامداری (به‌عنوان شغل اصلی) درآمدی بین ۱/۵-۱ میلیون تومان دارند، افزایش درآمد بهره‌برداران از طریق بوم‌گردی بتواند باعث افزایش توانمندی آنها در منطقه شود. نتایج نشان داد سن و سابقه‌کار نیز هم به‌صورت مستقیم و هم غیرمستقیم با توانمندی رابطه منفی دارد. به‌نظر می‌رسد با توجه به اینکه حدود نیمی از افراد (۴۹/۲ درصد) افراد در گروه سنی ۷۵-۵۰ قرار دارند به‌دلیل عدم حوصله، کهولت سن، ضعف و عدم توان جسمی، میل و اشتیاق افراد به همیاری و همکاری در توانمندسازی کاهش می‌یابد (۷). نتایج این بخش با نتایج پارسیشویلی و همکاران (۲۰۱۷) همسو است. بنابراین پیشنهاد می شود بیشتر از دانش بومی افراد میانسال و سالخورده در شناسایی جاذبه های طبیعی و جذب گردشگر در این زمینه بهره برد (۲۲). با توجه به اثرگذاری منفی و مستقیم عوامل زیست‌محیطی بر توانمندی ساکنین محلی می‌توان اینگونه استنباط نمود که با توجه به گویه‌های بخش زیست‌محیطی شامل تخریب مناظر و چشم‌انداز مراتع حریم روستا با زباله‌های گردشگری، افزایش آلودگی صوتی و نابهنجار در مراتع حریم روستا، تخریب محیط زیست با افزایش تردد گردشگران، بروز و شیوع انواع بیماری‌ها و از بین رفتن گونه‌های گیاهی و جانوری منطقه، هرچقدر این عوامل در اثر بومگردی افزایش یابند توانمندی جامعه محلی نیز کاهش خواهد یافت. نتایج این بخش از تحقیق با یافته‌های زیاری و همکاران (۲۰۱۸) مطابقت دارد (۳۲).

با توجه به آنکه عامل اقتصادی دومین عامل اثرگذار بوم‌گردی بر جوامع محلی بوده است می‌توان این‌گونه استنباط نمود که با توجه به آنکه از ۱۹ مؤلفه اصلی تشکیل شده است دارای تاثیر مستقیم مثبت (۰/۳۷۷) بر متغیرهای درونی و فاقد اثرگذاری غیرمستقیم است که این امر وجود اهمیت عوامل اقتصادی در توانمندی جوامع محلی را بیشتر آشکار می‌سازد. همچنین با توجه به طراحی پرسش‌ها و از بین گویه‌های مربوط افزایش سطح درآمد و پس‌انداز روستانشینان با میانگین وزنی (۳/۶۶) و بعد از آن افزایش اشتغال فصلی با توجه به میانگین امتیاز افراد از بیشترین فراوانی (۳/۵) برخوردار بود و می‌توان اینگونه استنباط نمود که با توجه به آنکه یکی از معضلات مردم منطقه مشکل بیکاری به‌ویژه بیکاری فصلی است بوم‌گردی می‌تواند تأثیر خوبی بر وضعیت اقتصادی منطقه داشته باشد. نتایج این بخش با یافته‌های سنیمن (۲۰۱۶) که بیان نمود توسعهٔ گردشگری موجب بهبود سطح کیفیت زندگی روستاییان این بخش شده است (۲۹). همچنین با نتایج احمدیان و همکاران (۲۰۱۷)؛ کی سی و همکاران (۲۰۲۱)؛ فرجی و همکاران (۲۰۱۷)؛ محمدپور و همکاران (۲۰۱۸) که نشان دادند نتایج تحلیل عاملی آثار اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی نشان داد عامل اجتماعی بیشترین تاثیر را داشته است و با همخوانی دارد (۱، ۱۱، ۱۵ و ۱۷).

در مجموع با توجه به نتایج پژوهش از بین عوامل اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی، عامل اجتماعی و بعد از آن عامل اقتصادی بیشترین اثرگذاری را در توانمندی جامعه محلی داشت. لذا به منظور توانمندسازی هر چه بیشتر جوامع محلی منطقه بلده نور، لازم است حمایت و پشتیبانی جامعه محلی را به‌ویژه از بعد اجتماعی و با تقویت مولفه‌هایی همچون بهبود کیفیت زندگی، افزایش آگاهی مردم نسبت به ارزش مراتع، افزایش آشنایی با حقوق اجتماعی، افزایش علاقمندی مردم به فرهنگ و سنت‌های قدیمی، شهرت بیشتر روستا، تشویق و توسعه مشارکت فرهنگی و اجتماعی مردم، کمک به حفظ، نشرو تقویت فرهنگ بومی و محلی، کاهش مهاجرت، ایجاد فرصت برای زنان روستایی برای فعالیت در شغل‌های جانبی، آشنایی گردشگران و افراد محلی از انواع گردشگری (فرهنگی، کشاورزی، طبیعی) و دیگر عوامل، تمایل روستاییان به

[Downloaded from rangelandsrm.ir on 2024-10-12]

[DOR: 20.1001.1.20080891.1401.16.4.14.2]

مشارکت بیشتر را فراهم نمود. این امر نیز از مسیر رضایت‌مندی ساکنان و اهالی حاصل می شود. در نهایت با توجه به ضرورت حمایت دولت از کسب و کارهای کوچک، طبیعت گردی می توان پیشنهاداتی با توجه به نتایج تحقیق حاضر ارائه نمود: با توجه به تأثیر منفی و معنی دار متغیر سن، بکارگیری جوانان تحصیل کرده بومی در ارایه خدمات به‌صورت حرفه‌ای می تواند در توانمندسازی جوامع محلی موثر واقع شود. به‌منظور ایجاد این حس در جوامع محلی میزبان می‌باید با توجه به یافته‌های مدل کارهای زیربنایی در سه بعد اصلی اثرات بوم‌گردی یعنی اثرات اجتماعی، اقتصادی و زیست محیطی انجام شود.

References

1. Ahmadian, M.A., K. Alizade & R. Boukani, 2017. The role of tourism in rural development, Marivan City. Geography, 14(51): 325-350. (In Persian)
2. Anabestani, A., H. Giyahi & M. Javanshiri, 2018. An Analysis of the Effects of Establishing Ecotourism Residence on Development of Rural Settlements (A Case Study of Radakan Village, Chenaran County). Spatial Planning, 8(2): 1-24. (In Persian)
3. Ansari, V., G.A. Heydari., S.M. Mojaverian & Sh. Rastgar, 2019. Effect of nomadic tourism development on sustainable livelihoods indices (Case Study: Lar nomadic regions of Alborz Central). Journal of Rangeland, 2(13): 294-305. (In Persian)
4. Anup, C. R., Kedar & S. Ramesh, 2015. Role of ecotourism in environmental conservation and socioeconomic development in Annapurna conservation area. Journal International Journal of Sustainable Development and World Ecology, 12: 251-258.
5. Amini, A., S. Bakhti & F. Babajamali, 2015. Assess the attitude of the host community to the development of tourism in rural areas. Tourism Management Studies, 10(30): 77-106. (In Persian)
6. Amini, A., F. Sadeghian & T. Zahedi, 2017. Structural modeling and explanation of the causal model evaluation of rural communities of quality of life and factors affecting. Journal of Applied Sociology, 28(1): 87-112. (In Persian)
7. Asadi Amiri, T., 2017. Empowerment of local communities and its impact on rural tourism development, Journal of Hospitality and Tourism Studies, 2(1): 15-34. (In Persian)
8. Azizi, K., Sh. Rastgar., Gh. Heydari & Z. Jafarian, 2019. Socio-economic impact of ecotourism on rural community empowerment. Space Economics and Rural Development, 8(1): 79-96.
9. Babakhanzade, E. & S. Lotfi., 2012. An investigation of tourism impact on Qourt Qaleh Village. Tourism Management Studies, 4(7): 81-116. (In Persian)
10. Babankhanzade, E., 2013. Investigating the economic, socio-cultural and environmental effects of tourism development on Oramanat region. Journal of Spatial Planning, 3(3): 143-164. (In Persian)
11. Faraji, A., M. Nematpour & O. Oshrie, 2017. Systematic analysis of the positive and negative effects of tourism development in Iran with a future research approach. Semi-annuallu Journal of Social Studied in Tourism, 5(9): 151-189. (In Persian)
12. Fennell, D.A., 1999. Ecotourism: An Introduction. Routledge Publication, London, 315 p. (In Persian)
13. Jalani, O.J., 2012. Local people's perception on the impacts and importance of ecotourism in Sabang, Palawan, Philippines, Procedia-Social and Behavioral Sciences, 57: 247-254. (In Persian)
14. K.C. A., K. Rijal & R.P Sapkota, 2015. Role of ecotourism in environmental conservation and socioeconomic development in Annapurna conservation area, Nepal. International Journal of Sustainable Development & World Ecology, 22(3): 251-258.
15. K. C. A., S. Ghimire & A. Dhakal, 2021. Ecotourism and its impact on indigenous people and their local environment: case of Ghalegaun and Golaghat of Nepal. GeoJournal, 86: 2747–2765.
16. Kalantari, Kh., 2013. Structural equation modeling in socio-economic research (with LISREL and SIMPLIS). Tehran: Farhang Saba Publishing, 243 p. (In Persian)
17. Mohammadpour, N., A. Rajabzade, A. Adel & H. Zargham Broujeni, 2018. Develop a model of host community satisfaction with tourism development (Case study: Residents of Lahijan). Journal of urban tourism, 5(1): 127-141. (In Persian)

[Downloaded from rangelandsrm.ir on 2024-10-12]

[DOR: 20.1001.1.20080891.1401.16.4.14.2]

18. Mohammadi Yeganeh, B. & M. Vallaee., 2014. Variation in rural economy as a means of achievement of sustainable development Case: northern Marhamat Abad in Miandoab. Space Economics and Rural Development, 3(8): 54-70. (In Persian)
19. Mesdaghi, M., 2009. Principles and Method of Rangelands. University Publication Center. 738 p. (In Persian)
20. Moteei-langroudi, S.H. & M. Rezaeyeh-azadi., 2013. The Evaluation of Tourism Economy from Host Community's View Point in Oromee-e Band Resort. Space Economics and Rural Development, 2(4): 75-91. (In Persian)
21. Neth, B., 2008. Ecotourism as a tool for sustainable rural community development and natural resources management in the Tunel Sap Biosphre Reserve, Germany, Kassel University Press. 277 p.
22. Paresishvili, O., L. Kvaratskhelia & V. Mirzaeva, 2017. Rural tourism as a promising gtrend of small business in Georgia: Topicality, capabilities, peculiarities, Annals of Agrarian Sciences, 15(3): 344-348.
23. Sakhile Bongamandla, N., 2015. An Investigation of the Socio-Economic Impacts of Ecotourism in Rural Areas: A Case Study of Nompondo, a Community Bordering the Hluhluwe-iMfolozi Park (HiP), KwaZulu-Natal, South Africa. African Journal of Hospitality, Tourism and Leisure, 5(3): 1-15.
24. Samian, M. & H. Balali., 2013. Effects of socio - economic rural tourism with systematic approach (Case study in Farjin village). Tourism planning and Development, 2(4): 159-180.
25. Sahebi, N., R. Eisapour & Gh. Mohammadbaset, 2018. Economic pathology of tourism development in rural areas of Langrud city. Journal of Space Economy & Rural Development, 7(3): 225-243. (In Persian)
26. Seide, T. & R. Eshraghi Samani., 2016. Role of tourism on rural development (Case study: Ilam Township. Rural Economics Research, 3(7): 57-65.
27. Sharma, A., G. Paudel, T.K Shrestha & S. Tripathi, 2018. Ecotourism in Gaurishankar conservation area: source of income, satisfaction and perception of local people. International Journal of Research in Tourism and Hospitality, 4: 8-13.
28. Snyman, S., 2014. The impact of ecotourism employment on rural household incomes and social welfare in six southern African countries. Tourism and Hospitality Research, 14(1-2): 37-52.
29. Snyman, S., 2016. The role of private sector ecotourism in local socio-economic development in southern Africa. Journal of ecotourism, 16(3): 247-268.
30. World Tourism Organization, 2005., Making tourism more sustainable: Agiude for policy policy makers. Madrid, Spain: World Tourism Organization.
31. Zendegol, R. & M. Afshari., 2015. Collection of laws and regulations of lands, properties and natural resources: Chatre. Danesh. 576 p.
32. Ziari, K.A., N. Besharati & M. Shabani Koochesfahani, 2018. Social and cultural consequences of tourism development (Case study: Fooman-Masouleh axis). Applied studies in social sciences and sociology, 1(1): 31-41.

[Downloaded from rangelandsrm.ir on 2024-10-12]

[DOR: 20.1001.1.20080891.1401.16.4.14.2]